

Internationale handelsstromen en de statistiek

J. Roos

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2006.
Bronvermelding is verplicht. Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2004–2005	= 2004 tot en met 2005
2004/2005	= het gemiddelde over de jaren 2004 tot en met 2005
2004/'05	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2004 en eindigend in 2005
2002/'03–2004/'05	= boekjaar enz., 2002/'03 tot en met 2004/'05

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Inleiding

Nederland is van oudsher een handelsland. Door de eeuwen heen zijn we bedreven gebleken in het handelen met onze buitenlandse partners. De goederen die de Nederlandse grens overschrijden, kunnen worden onderverdeeld in een stroom ten behoeve van consumptie of binnenlands verbruik, en een uitgaande stroom van in Nederland geproduceerde goederen. Daarnaast kunnen er nog een aantal doorvoerstromen waar Nederland mee te maken heeft, worden onderscheiden.

Mede door de toegenomen liberalisering van de goederenhandel zijn er de afgelopen decennia alternatieve mogelijkheden bij gekomen om internationaal te handelen. Dit heeft zich vertaald in een veelheid aan nieuwe handelsstromen, waarbij het onderscheid niet steeds even helder is en vaak alleen van administratieve aard. Hierdoor wordt het steeds lastiger overzicht te houden welke handelsstromen er zijn en wat hun impact op de economie is. In deze nota worden de bestaande verschillen tussen de diverse stromen beschreven en wordt tevens aangegeven welke wel en welke niet tot de internationale handel in goederen worden gerekend. Ook zal een link met de internationale handel in diensten worden gelegd. Vervolgens zal worden aangegeven of, en zo ja bij welke statistieken, de goederenstromen worden gemeten. Ten slotte zal het economische belang van de stromen ter sprake komen.

De internationale handel in goederen: de diverse handelsstromen

De statistiek van de internationale handel in goederen meet de handel van goederen van Nederland met het buitenland. Deze statistiek omvat echter niet alle goederenstromen die de Nederlandse grens overgaan. In figuur 1 worden de goederenstromen die fysiek de Nederlandse grens passeren, weergegeven.

De verschillende goederenstromen zijn:

- Internationale handel: Goederen die in het vrije verkeer van de Europese Unie zijn of worden gebracht en waarvan het eigendomsrecht overgaat van of naar een Nederlands ingezetene, dan wel goederen die hier ingrijpend be- of verwerkt worden. Op jaarbasis heeft de invoer volgens deze definitie een waarde van ongeveer 228 miljard euro en de uitvoer een waarde van ongeveer 256 miljard euro (cijfers 2004). De uitvoer kan worden gesplitst in een deel uitvoer uit Nederlandse productie en een deel wederuitvoer:

- Uitvoer uit binnenlandse productie: goederen die in Nederland geproduceerd zijn, dan wel ingrijpend be- of verwerkt zijn.
- Wederuitvoer: goederen die in (vrijwel) onbewerkte staat Nederland weer verlaten. Een voorbeeld: een Nederlandse groothandel die goederen inkoopt in de Verenigde Staten, ze opslaat in het eigen magazijn, en ze vervolgens doorverkoop aan een Duitser.
Een dergelijke splitsing kan ook bij de invoer gemaakt worden.
- Quasi-doorvoer: Goederen die Nederland binnenkomen en in (vrijwel) onbewerkte staat weer Nederland uitgaan. Een Nederlands ingezetene wordt op geen enkel moment eigenaar van de goederen. Dit eigendoms criterium is een wezenlijk kenmerk van de quasi-doorvoerstromen. Daarnaast moet er nog één van de volgende administratieve handelingen gebeuren in Nederland, wil er sprake zijn van quasi-doorvoer:
 - De goederen van buiten de EU worden bij aankomst in Nederland vrijgemaakt;
 - De goederen verlaten Nederland en de EU en er wordt door de douane een uitvoerdocument opgemaakt;
 - De internationale goederen worden in Nederland voor minimaal één dag opgeslagen. Hierdoor wordt de eigenaar BTW-plichtig en moet hij zich laten registreren voor de BTW.

Deze stroom wordt veelal gewoon 'doorvoer' genoemd. Dit is eigenlijk onjuist vanwege het feit dat er in Nederland administratieve handelingen gebeuren. Daarom is het beter om te spreken van 'quasi' doorvoer. De administratieve handelingen maken het mogelijk deze stroom te registreren.

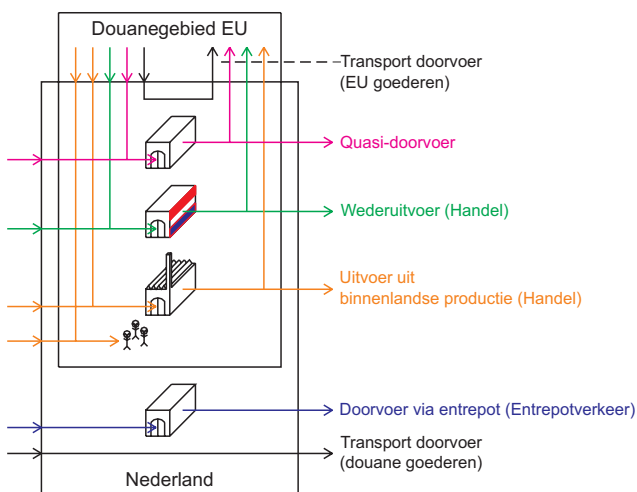
Een voorbeeld van quasi-doorvoer: een buitenlandse multinational met productievestigingen in Azië distribueert goederen via Nederland. Daartoe heeft het bedrijf met een Nederlandse logistiek dienstverlener een contract gesloten. De Aziatische goederen met als eindbestemming de EU worden in Nederland ingeklaard. De goederen blijven echter eigendom van het hoofdkantoor van de multinational, dat zich buiten Nederland bevindt. Als de goederen nu doorgeleverd worden naar Duitsland, gaat het om een vorm van quasi-doorvoer. Op jaarbasis gaat het om ongeveer 30 miljard euro (cijfers 2004).

- Entrepotverkeer: Doorgevoerde douanegoederen die na aankomst in Nederland voor een bepaalde tijd zijn opgeslagen in een entrepot (een opslagplaats voor nog niet ingeklaarde, aan

Tabel 1
Begrippen met betrekking tot de internationale handel

Begrippen	Omschrijving
Uitvoer uit binnenlandse productie	Uitvoer van goederen die in Nederland geproduceerd, dan wel ingrijpend be- of verwerkt zijn.
Wederuitvoer	Uitvoer van eerder ingevoerde goederen die in eigendom zijn gekomen van een Nederlands ingezetene. Deze goederen zijn in eerder ingevoerd. Dat wil zeggen dat ze of door de douane zijn ingeklaard, of zijn verhandeld in Nederland. Deze goederen zijn in Nederland (vrijwel) niet verwerkt.
Quasi-doorvoer	Uitvoer van eerder ingevoerde goederen die echter nooit eigendom waren van een Nederlands ingezetene. Deze goederen zijn in eerder ingevoerd. Dat wil zeggen dat ze of door de douane zijn ingeklaard, of zijn verhandeld in Nederland. Deze goederen zijn in Nederland (vrijwel) niet verwerkt.
Entrepotverkeer	Douanegoederen die in Nederland worden opgeslagen (in een douane-entrepot) en als douanegoed het land weer verlaten.
Transport door Nederland (al dan niet met overlading)	Goederen die op weg naar hun eindbestemming door Nederland komen, maar hier niet worden opgeslagen, niet van eigenaar wisselen en die niet door de douane worden in- of uitgeklaard.
Transitohandel	Aankoop van goederen door een Nederlander bij een niet-ingezetene en erop volgende wederverkoop van deze goederen aan een andere niet-ingezetene, zonder dat de goederen in Nederland komen.
Inklaren / vrijmaken	Voor in te voeren goederen de douaneformaliteiten vervullen. Daaronder valt ook het betalen van eventuele invoerrechten. Synoniemen: klaren of aangeven
Uitslag uit entrepot	Het leveren van goederen die in een douane-entrepot opgeslagen liggen. Het tegenovergestelde van goederen in een entrepot opslaan.
Uitklaren	Zaken (goederen, schepen en vliegtuigen) van de vereiste papieren voor export voorzien. Synoniem: klaren of aangeven

1. Goederenstromen die fysiek de Nederlandse grens passeren

invoerrechten onderhevige goederen). Goederen kunnen na uitslag uit het entrepot direct doorgaan naar het buitenland (entrepotdoorvoer) of worden vrijgemaakt in Nederland. In het laatste geval betreft het invoer, al dan niet gevolgd door een wederuitvoer, of een quasi-doorvoer. Dat is afhankelijk van de eindbestemming en wie er eigenaar van de goederen is of wordt. Over de waarde van deze stroom is weinig bekend.

- Transport door Nederland: Goederen die in Nederland binnenkomen en rechtstreeks doorgaan naar het buitenland. Ze worden hier niet verhandeld, maar belanden enkel in Nederland op weg naar een eindbestemming elders. Deze stroom wordt ook wel transportdoorvoer genoemd. In de tussentijd worden deze goederen niet opgeslagen in Nederland, maar ze kunnen wel worden overgeslagen (bijvoorbeeld in de Rotterdamse haven). Deze goederen kunnen of gedurende de gehele tijd dat ze in Nederland zijn onder douanetoezicht staan, of ze waren reeds voordat ze naar Nederland kwamen al in het vrije verkeer gebracht. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen transport door Nederland zonder overlading en met overlading (wisseling van vervoermiddel).

Onder het transport door Nederland valt bijvoorbeeld de goederenstroom die in Rotterdam per zeeschip binnenkomt,

wordt overgeslagen naar een binnenvaartschip, en doorgaat naar Duitsland. Ook de vrachtwagen die op weg van Hamburg naar Antwerpen door Nederland komt, valt hieronder. Deze laatste goederen worden nergens geregistreerd, want ze worden hier niet opgeslagen en worden ook niet in- of uitgeklaard. Transitohandel (ook wel driehoekshandel of handelsbemiddeling genoemd; niet in figuur 1 getekend): Een Nederlandse ingezetene koopt goederen aan in het buitenland en verkoopt ze direct door aan een andere niet-ingezetene. De goederen gaan rechtstreeks van de oorspronkelijke leverancier naar de uiteindelijke klant. De goederen komen dus niet eerst naar Nederland. De factuurstroom loopt echter wel via Nederland. De rol van de Nederlandse ingezetene beperkt zich in feite dus tot bemiddeling en betrokkenheid bij de financiële afwikkeling. Over de bedragen is weinig bekend.

Verschillen tussen de handelsstromen

De verschillen tussen de soorten handelsstromen zijn vaak voornamelijk van administratieve aard. Het volgen van een andere administratieve procedure kan leiden tot een indeling in een andere categorie.

Verschil tussen wederuitvoer en quasi-doorvoer

Het onderscheid tussen wederuitvoer en quasi-doorvoer wordt louter door het eigendoms criterium bepaald. Bij wederuitvoer wordt een ingezetene van Nederland eigenaar van de internationaal verhandelde goederen; bij quasi-doorvoer is dat niet het geval. Voor de Nationale rekeningen is conform internationale afspraken alleen de handel van Nederlandse ingezetenen van belang (national concept); voor de EU (Eurostat) is ook de quasi-doorvoer relevant (community concept). De cijfers die Eurostat publiceert, zijn altijd inclusief de quasi-doorvoer.

In de praktijk is er weinig verschil tussen wederuitvoer en quasi-doorvoer. Een administratieve wijziging van het eigendomsrecht zorgt ervoor dat de goederen van de ene categorie naar de andere kunnen gaan, terwijl er fysiek niets verandert aan de goederenstroom. Vooral bij buitenlandse multinationals met een distributiecentrum in Nederland en een (Europees) hoofdkantoor elders in Europa is het verschil tussen wederuitvoer en quasi-

Tabel 2
Alle verschillende goederenstromen door Nederland met bijbehorende kenmerken

	Douanestatus	Opslag of overslag	Eigendom	Behoort tot de CBS-statistiek internationale handel in goederen
Uitvoer uit binnenlandse productie	n.v.t.	productie in Nederland	n.v.t.	Ja
Wederuitvoer (1)	douanestatus verandert	n.v.t.	eigendom van Nederlander	Ja
Wederuitvoer (2)	goederen in het vrije verkeer	opslag in Nederland	eigendom van Nederlander	Ja
Quasi-doorvoer (1)	douanestatus verandert	n.v.t.	eigendom van een niet-ingezetene	Enkel t.b.v. EU (community concept)
Quasi-doorvoer (2)	goederen in het vrije verkeer	opslag in Nederland	eigendom van een niet-ingezetene	Enkel t.b.v. EU (community concept)
Entrepot	douanegoederen	opgeslagen in Nederland	n.v.t.	Nee
Transport door Nederland met overlading	douanestatus verandert niet	geen opslag anders dan wachttijd bij overslag	eigendom verandert niet	Nee
Transport door Nederland zonder overlading	douanestatus verandert niet	geen opslag of overslag in Nederland	eigendom verandert niet	Nee
Transitohandel	n.v.t.	goederen komen niet de Nederlandse grens over	eigendom van Nederlander	Nee

doorvoer erg theoretisch van aard. Er kan vaak alleen met veel moeite achterhaald worden wie eigenaar is op welk moment. Alleen voor de fiscus kan het interessant zijn.

Verskil tussen wederuitvoer / quasi-doorvoer en transport door Nederland

Het onderscheid tussen wederuitvoer/quasi-doorvoer enerzijds en transport door Nederland anderzijds wordt bepaald door respectievelijk de wel of niet veranderende douanestatus, het wel of niet opslaan van internationale goederen in Nederland of het al dan niet verhandelen van de goederen (verandering van eigendom). Worden goederen in Nederland door de douane in- of uitgeklaard, of worden goederen gedurende minimaal één dag hier opgeslagen, dan gaat het om wederuitvoer of quasi-doorvoer; anders om transport door Nederland. Wanneer goederen tijdens transport door Nederland van eigenaar veranderen is er sprake van een levering in Nederland waarna de goederen Nederland weer verlaten. Dit betreft dan wederuitvoer of quasi-doorvoer, afhankelijk van het feit of een Nederlands ingezetene betrokken was bij de levering.

Verskil tussen wederuitvoer / quasi-doorvoer en entrepotverkeer

Entrepotverkeer heeft, in tegenstelling tot quasi-doorvoer en wederuitvoer, als karakteristieke eigenschap dat de goederen nog niet vrijgemaakt zijn voor de douane (zowel tijdens de invoer als de uitvoer) en dat de goederen in Nederland tijdelijk worden opgeslagen. Voor de opslag van douanegoederen in Nederland is een vergunning nodig van de douane. Omdat het douanegoederen zijn, vallen ze buiten de scope van de internationale handel in goederen. Als de goederen niet in Nederland zouden worden opgeslagen, dan was geen vergunning nodig voor de douane en zou het transport door Nederland betreffen.

Een veel voorkomende situatie is dat goederen uit niet-EU-landen in Nederland in een douane-entrepot worden opgeslagen in afwachting van een definitieve koper. Als de uiteindelijke koper zich buiten de EU bevindt, worden de goederen direct geleverd, zonder eerst te worden ingeklaard. Dit is dan entrepotverkeer, dat dus bij de internationale handel in goederen buiten beschouwing blijft. Als in plaats daarvan de goederen naar een EU-land gaan, worden de goederen veelal in Nederland ingeklaard, waarna ze doorgeleverd worden aan de koper in dat EU-land. In deze situatie is geen sprake van entrepotverkeer, want de goederen zijn vrijgemaakt op het moment dat ze de Nederlandse grens weer passeren. Afhankelijk van de eigenaar ten tijde van de door-

levering is in een dergelijke situatie sprake van invoer, gevolgd door wederuitvoer of quasi-doorvoer. De reden van deze handelswijze is dat dit vanuit logistiek oogpunt eenvoudiger is en dat de Nederlandse douane en belastingdienst relatief soepel en efficiënt zijn. Is het land van bestemming Nederland, dan gaat het uiteraard om invoer.

Conclusie

Het is duidelijk dat met name de administratieve afhandeling van goederen die Nederland binnenkomen en vervolgens ook weer verlaten, op diverse manieren wordt geregeld. Alle besproken stromen hebben als gemeenschappelijk kenmerk dat de goederen Nederland zowel in- als uitgaan.

Of, en zo ja hoe en waar, ze uiteindelijk in de cijfers van de internationale handel belanden, hangt af van de gevolgde administratieve procedure.

Waar worden de goederenstromen gemeten?

Binnen het CBS wordt het grensoverschrijdende goederenvervoer door de volgende statistieken gemeten:

1. De verkeer- en vervoerstatistieken (bruto gewicht).
2. De statistiek van de internationale handel in goederen (zowel waarde, hoeveelheid als nettogewicht).
3. De statistiek van de internationale handel in diensten (waarde).

De verkeer- en vervoerstatistieken hebben als doel alle vervoerstromen in en door Nederland waar te nemen, dus ook de grensoverschrijdende. Alle transportstromen worden in kaart gebracht, onder andere om uitspraken te kunnen doen over belangrijke maatschappelijke thema's zoals milieueffecten en verkeerscongestie. De douanestatus en het eigendom van de goederen spelen daarbij geen rol en worden dus ook niet geregistreerd.

Het transport door Nederland zonder overlading wordt in de praktijk zeer beperkt waargenomen. Omdat deze stroom nergens geregistreerd wordt, valt die buiten de Nederlandse waarneming. In de toekomst zal door uitwisseling van gegevens met buitenlandse statistiebureaus de waarneming wellicht kunnen verbeteren.

De transitohandel komt niet door Nederland en valt daarom buiten de waarneming.

De statistiek van de internationale handel in goederen meet de invoer, de uitvoer uit binnenlandse productie, de wederuitvoer en

Tabel 3
Methoden om als Nederlands ingezetene te verdienen aan bepaalde goederenstromen

	Douaneformaliteiten, of -status	Handelsmarge	Opslag en/of VAL	Vervoer en overslag
Uitvoer uit binnenlandse productie	Ja	Soms	Ja	Ja
Wederuitvoer (1)	Ja	Ja	Soms	Soms
Wederuitvoer (2)	Vrije goederen	Ja	Ja	Soms
Quasi-doorvoer (1)	Ja	Nee	Soms	Soms
Quasi-doorvoer (2)	Vrije goederen	Nee	Ja	Soms
Entrepot	Douanegoederen	Ja	Ja	Soms
Transport door Nederland met overlading	n.v.t.	Nee	Nee	Ja
Transport door Nederland zonder overlading	n.v.t.	Nee	Nee	Soms
Transitohandel	n.v.t.	Ja	Nee	Soms

de quasi-doorvoer. Goederen die in Nederland ingrijpend be- of verwerkt worden, worden altijd gemeten via de internationale handel in goederen, ongeacht de eigendom of de douanestatus.

De statistiek van de internationale handel in diensten meet in principe de entrepotsroom en de transitohandel. Voor de handel in diensten worden beide gezien als transitohandel. De gemeten waarde van de transitohandel is het verschil tussen de aan- en de verkoopwaarde van de goederen. Geregistreerd wordt dus niet de absolute waarde, maar de marge. Als bijvoorbeeld de goederen worden verkocht voor een lagere waarde dan de aankoopwaarde, dan wordt een negatieve uitvoer geregistreerd.

Ook omvat de statistiek van de internationale handel in diensten vervoersdiensten, verzekeringsdiensten, industriële diensten, enzovoort. Deze diensten hebben betrekking op vrijwel alle goederenstromen door Nederland.

Belang van de stromen voor de economie

Een van de belangrijkste doelen van de statistiek van de internationale handel in goederen is om inzicht te krijgen in de uitgaande stroom van de in Nederland geproduceerde goederen. Hiervan is het economische belang duidelijk. Het economische belang van goederenstromen die Nederland binnenkomen en (vrijwel) onbewerkt ook weer verlaten, is daarentegen minder duidelijk. De relevantie van de waarneming hiervan door de statistiek van de internationale handel in goederen is daarom ook minder evident.

Aan een doorgaande stroom kan op drie manieren worden verdiend:

1. Door te handelen. Daarbij koopt men de goederen voor een bepaalde prijs in en verkoopt ze zonder enige bewerking voor een hogere prijs. Het prijsverschil (de marge) is de toegevoegde waarde.
2. Door handelingen te verrichten aan de goederen, zoals (om)pakken, labelen, mengen, decoreren, enzovoort en zaken als facturering, orderadministratie en de administratieve afhandeling van alle (douane)formaliteiten in Nederland. Deze activiteiten worden gevangen in de termen 'Value Added Logistics' (VAL) en 'Value Added Services' (VAS). Ook een eventuele opslag in een distributiecentrum valt hieronder. Kern is dat de toegevoegde waarde verdiend wordt door aanvullende diensten.
3. Door vervoershandelingen. Hieronder vallen zowel de overslag als het transport.

Bij VAL, VAS en vervoershandelingen gaat het om de diensten zelf en minder om de (waarde van de) betrokken goederen. Daarom wordt de toegevoegde waarde die enkel via deze weg bereikt wordt, gemeten via de internationale handel in diensten.

De belangrijkste uitzondering betreft het verhandelen van douanegoederen. Dit wordt altijd beschouwd als een dienst. De reden van deze uitzondering is gelegen in de historie. Tot de jaren tachtig van vorige eeuw had een douane-entrepoteigenaar vrijwel alleen niet-ingezetenen als klant en handelde zelf niet. Hij bood

enkel een opslagdienst aan en verdiende daarmee zijn brood. Uit die tijd stamt de regel dat handel in goederen enkel vrijgemaakte goederen betreft. Rond 1980 begon de opkomst van Nederlandse distributeurs met een eigen douane-entrepot. Vanaf toen zorgde niet alleen het verlenen van opslagdiensten voor broodwinning, maar ook de handelsmarge. De internationale regelgeving is echter nooit aangepast aan deze praktijk, ook al omdat dit fenomeen vrijwel alleen in Nederland voorkomt.

Ook het handelen in goederen die daarbij de Nederlandse grens niet passeren (transitohandel), wordt gezien als een dienst, namelijk een handelsdienst. Zoals in de vorige paragraaf vermeld is, maakt de internationale handel in diensten geen onderscheid tussen entrepotverkeer en transitohandel. Het gebruikte argument is dat goederen die niet zijn ingeklaard, douanetechnisch gezien niet in Nederland zijn.

In bovenstaand overzicht is aangegeven op welke methode Nederlandse bedrijven kunnen verdienen aan welke goederenstromen. Voor de vergelijking met tabel 2, de tabel met alle verschillende goederenstromen door Nederland en de bijbehorende kenmerken, is in de bovenstaande tabel ook weer de transitohandel toegevoegd. Ook is in de tabel bij de wederuitvoer en de quasi-doorvoer weer een onderscheid gemaakt tussen in Nederland opgeslagen vrije goederen en goederen waarvan de douanestatus verandert.

Uit tabel 3 blijkt dat er aan iedere stroom wel wat te verdienen valt voor Nederlandse bedrijven, wat uiteraard niet zo vreemd is. De mate waarin en de methode bepalen echter de relevantie voor de statistiek van de buitenlandse handel. Daarom wordt het onderscheid gemaakt en daarom ook worden niet alle stromen waargenomen bij de buitenlandse handel in goederen.

Praktijk en theorie

Gezien de praktijk van alledag kan men zich echter afvragen of de hierboven genoemde theoretische verschillen in relevantie in de praktijk nog wel allemaal bestaan. Is bijvoorbeeld het al dan niet in eigendom komen van de goederen van een Nederlands ingezetene nog wel maatgevend voor de verdeling van de handelsmarges? De Nederlandse bril waarmee naar de handelscijfers wordt gekeken, komt voor een multinational nog wel eens geforceerd over. Die multinational interesseert het niet in welke schakel van de keten die handelsmarges terecht komen, als ze maar ten goede komen aan het bedrijf. Het land doet er veel minder toe, de fiscale gevolgen buiten beschouwing gelaten.

Voor de toekomst kan men zich dus afvragen of de in het verleden gemaakte theoretische keuzes nog wel betrekking hebben op de praktijk. Het uiteindelijke doel van de handelsstatistiek was immers om inzicht te krijgen in de invloed van ontwikkelingen in het buitenland voor de Nederlandse economie. Een administratieve verandering als de eigendomskwestie heeft wel grote invloed op de cijfers over de buitenlandse handel, maar heeft nauwelijks effect op de economie. Hoewel conform internationale afspraken, moeten keuzes daarom misschien in de toekomst worden herzien om de gewenste relevantie te waarborgen.